

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

เมื่อพูดถึง “แม่” เราจะนึกถึงภาพผู้หญิงที่แสนอบอุ่น ใจดี ดูแลปกป้องลูก เอาใจใส่ ลูกและทำทุกอย่างได้เพื่อลูก ซึ่งภาพที่เรานึกถึงล้วนเป็นภาพด้านบวกของความเป็นผู้หญิงและเป็นมาตรฐานของผู้หญิงที่ดีที่สังคมได้วางเอาไว้ ทั้งในอดีตและปัจจุบันผู้หญิงส่วนใหญ่วาดหวังที่จะได้เป็นแม่ แม้ปัจจุบันบทบาทและภาระหน้าที่ของผู้หญิงจะเปลี่ยนไปจากการมีการศึกษาที่สูงขึ้น หน้าที่การงานที่สูงขึ้น อำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นและมีความเป็นอิสระมากขึ้น แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่ก็ยังอยากจะเป็นแม่ และเตรียมพร้อมตัวเองเพื่อการเป็นแม่

แม้จะมีความพยายามตั้งคำถามจากนักสตรีนิยมต่อความเป็นแม่ บทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบในการเป็นแม่ว่าความเป็นแม่นั้นเป็นเครื่องมือหนึ่งของระบบนิยมชายหรือปิตาธิปไตย (Patriarchy) ที่ทำให้ผู้หญิงยังคงวนเวียนอยู่ในสถานภาพที่ต่ำกว่าผู้ชายและไม่ได้รับความเป็นธรรมหรือแม้กระทั่งถูกกดขี่จากสถานภาพดังกล่าว อย่างไรก็ตามความเป็นแม่ก็ยังคงฝังรากลึกอยู่อย่างที่ว่าผู้หญิงเองก็ยากที่จะสลัดทิ้งได้ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น สภาพทางชีววิทยาของผู้หญิงที่เป็นผู้ให้กำเนิดและการหล่อหลอมจากโครงสร้างทางสังคม เป็นต้น

หลายปีที่ผ่านมาแนวคิดสตรีนิยมได้รับความสนใจและถูกหยิบยกขึ้นมาพูดถึง เนื่องจากสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ผู้หญิงได้รับการพัฒนาทางความคิดและด้านต่างๆ ทำให้สามารถเข้ามามีบทบาทด้านสังคม การเมืองและเศรษฐกิจหรือในส่วนตัวที่เป็นภาคสาธารณะมากขึ้น ผู้หญิงเริ่มหันกลับมามองตัวเองและได้พยายามวิเคราะห์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับตัวผู้หญิงเอง ผู้หญิงเริ่มที่จะส่งเสียงบอกเล่าปัญหาและประสบการณ์ที่ตัวเองต้องเผชิญ ดังจะเห็นได้จากเรียกร้องของผู้หญิงหลายกลุ่มเรื่องความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากความไม่เสมอภาคทางเพศในประเด็นต่างๆ เช่น การเรียกร้องค่าจ้างแรงงานและสวัสดิการจากการจ้างงานที่ไม่เป็นธรรม การเรียกร้องให้มีการยุติการทารุณกรรมทางเพศต่อผู้หญิง การเรียกร้องสิทธิและบทบาททางการเมือง การเรียกร้องการเข้าถึงการศึกษา เป็นต้น ซึ่งหลายคนเชื่อว่าหน้าที่ผู้หญิงสามารถออกมาเรียกร้องถึงความเป็นธรรมให้กับตนเองได้นั้น เนื่องจากผู้หญิงในปัจจุบันมีความรู้และมีอิสระมากขึ้นนั่นเอง

เราเชื่อว่าการสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงได้เปิดรับความรู้ใหม่และสามารถนำความรู้นั้นไปพัฒนาศักยภาพของตนเอง ที่จากเดิมในอดีตเป็นไปได้อย่างยากมากที่ผู้หญิงจะได้รับโอกาสดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตามอีกด้านหนึ่งของข้อมูลข่าวสารก็เป็นเหมือนการตอกย้ำให้ผู้หญิงยังคงติดอยู่กับแนวคิดกระแสหลักที่ยังยกย่องให้ความเป็นชายเหนือกว่าความเป็นหญิง (กาญจนา แก้วเทพ, 2535, น. 61-126)

สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทนิตยสารเป็นอีกตัวกลางหนึ่งที่ให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ และสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้เป็นอย่างดีเพราะปัจจุบันสื่อประเภทนิตยสารได้แยกประเภทของกลุ่มเป้าหมายออกอย่างชัดเจน เช่น นิตยสารเพื่อความบันเทิงของผู้ชาย นิตยสารแฟชั่นสำหรับวัยรุ่นชาย-หญิง นิตยสารเพื่อการออกกำลังกาย นิตยสารเพื่อแม่และเด็ก เป็นต้น ซึ่งข้อมูลข่าวสารในนิตยสารเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อผู้อ่านไม่มากก็น้อย ข้อมูลในนิตยสารสามารถเป็นได้ทั้งตัวชักนำความคิดของกลุ่มเป้าหมาย หรือสามารถบอกถึงความเป็นไปและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย หรือเราอาจจะกล่าวได้ว่าข้อมูลในนิตยสารได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดกระแสหลักของกลุ่มคนเหล่านั้น ในส่วนนี้สตรีนิยมเห็นว่าแม้ปัจจุบันจะมีพื้นที่ของผู้หญิงเพิ่มมากขึ้น เช่น มีหนังสือและนิตยสารต่างๆ สำหรับผู้หญิง แต่ก็ไม่ได้นับว่าความไม่เหมาะสมทางเพศหมดไปเพราะแนวคิดกระแสหลักที่มีอยู่นั้นยังคงเป็นกรอบแนวคิดแบบนิยมชายที่ช่วยเอื้อเกื้อหนุนให้ผู้ชายยังคงสถานภาพที่เหนือกว่าผู้หญิง

ในปัจจุบันสำหรับผู้หญิงแล้ว การอ่านหนังสือเพื่อหาความรู้และข้อมูลข่าวสารได้กลายเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของการเป็นผู้หญิงที่พัฒนาแล้ว ผู้หญิงที่มีความรู้ต้องการและได้รับข้อมูลข่าวสารอย่างเพียงพอ มีนิตยสารมากมายที่ผลิตขึ้นมาสำหรับผู้หญิงโดยเฉพาะและผลิตขึ้นมาเพื่อให้ความรู้ความบันเทิงแก่ผู้หญิงในช่วงอายุ ช่วงประสบการณ์และความนิยมชมชอบที่แตกต่างกันไป นิตยสารผู้หญิงแตกต่างจากนิตยสารอื่นเพราะเป็นสื่อที่อาจจะกล่าวได้ว่าส่วนใหญ่ทำโดยผู้หญิงและให้ผู้หญิงอ่าน ซึ่งกลุ่มสตรีนิยมเป็นห่วงการปลูกฝังค่านิยมและความรู้สึกนึกคิดแบบเดิมๆ ว่าผู้หญิงมีที่ทางของตนเองเฉพาะที่บ้าน เกิดมาเพื่อจะเป็นภรรยา แม่บ้านและแม่ (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2535, น. 25-26) นิตยสารสำหรับผู้หญิงจัดเป็นอุตสาหกรรมอย่างหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่มีผลประโยชน์ทางด้านธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเป็นไปได้เช่นกันว่านิตยสารเหล่านี้จะถ่ายทอดและตอกย้ำค่านิยมดั้งเดิมที่เคยเป็นมา เพื่อสนับสนุนสถานภาพเดิมของสตรีอันเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจในแบบทุนนิยม (ลัดดาวัลย์ รัตนดิลกชัย, 2532) เรนูกาชลี คำนวนสิน (2547) ได้ทำการศึกษาวิจัยเนื้อหาของนิตยสารคอสโมโพลิแทนแล้วพบว่า คอลัมน์ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศของนิตยสารได้สร้างภาพลักษณ์ให้ผู้หญิงแบบคอสโมโพลิแทนเป็นผู้หญิงที่มีความอิสระเสรี มี

อำนาจทางการเงิน รวมทั้งมีบทบาทในการควบคุมความสัมพันธ์ แต่บทสรุปสุดท้ายทั้งหมดกลับเป็นไปเพื่อเอาอกเอาใจผู้ชาย ซึ่งนิตยสารยังคงมีแนวคิดแบบดั้งเดิม เป็นเพียงความเป็นสตรีนิยมแบบหลอกๆ ที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้ผลิตนิตยสารที่ต้องการสร้างเนื้อหาเรื่องเพศในสอดคล้องกับจุดขายเท่านั้น นอกเหนือจากข้อมูลข่าวสาร ความรู้และความบันเทิงที่อยู่ในนิตยสารเหล่านั้นผู้หญิงเคยได้ลองวิเคราะห์ถึงสารที่ได้รับจากนิตยสารเหล่านั้นว่าเป็นไปเพื่อสำหรับผู้หญิงหรือเปิดพื้นที่ให้กับผู้หญิงอย่างแท้จริงหรือไม่ เบื้องหลังข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากนิตยสาร เช่น การแนะนำการทำอาหาร การแนะนำการบริหารงานในบ้านและนอกบ้าน การนำเสนอข่าวสารด้านสุขภาพ การนำเสนอข่าวสารด้านความสวยความงาม และการแนะนำและการให้ข้อมูลข่าวสารในการเลี้ยงดูบุตรนั้น ผู้หญิงแน่ใจหรือไม่ว่าข้อมูลข่าวสารที่ตนเองได้รับจะไม่ทำให้ตัวผู้หญิงเองหมกมุ่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากเกินไปจนทำให้หลงลืมการพัฒนาตนเองในด้านอื่นๆ

นิตยสารสำหรับแม่และเด็กเป็นนิตยสารอีกประเภทหนึ่งที่มีกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นผู้หญิง และมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อชีวิตของผู้หญิง เพราะนิตยสารประเภทนี้ได้นำเสนอภาพลักษณ์ความเป็นแม่ที่เกี่ยวข้องกับบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของแม่ที่มีต่อการเลี้ยงและดูแลลูก เป็นความเป็นแม่ที่สังคมได้คาดหวังและมอบหมายหน้าที่ให้ ซึ่งจะเห็นว่าหน้าที่การเป็นแม่ที่นับว่าเป็นคุณค่าของสังคมไทยนั้น แม่จะต้องระมัดระวังในการเลี้ยงดูลูกอย่างที่สุด ต้องดูแลทั้งร่างกายและจิตใจของลูก เพื่อลูกจะเป็นคนดีต่อไป (สุพัตรา สุภาพ, 2536, น. 81-82) โดยนิตยสารสำหรับแม่และเด็กได้รับความนิยมและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่านิตยสารสำหรับแม่และเด็กจะไม่มีเนื้อหาประเภทนวนิยาย เรื่องสั้นและเรื่องแปลเลย ทั้งที่เนื้อหาส่วนนี้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการซื้อนิตยสารผู้หญิงเป็นประจำมากที่สุด

ปัญหาคือ “ความเป็นแม่” อย่างที่เราคุ้นเคยและให้คุณค่ามันมิได้เป็นธรรมชาติของผู้หญิง แต่เป็นสถาบันที่สังคมสร้างขึ้นมาบนพื้นฐานของลักษณะทางชีวภาพที่ว่าเพศหญิงเป็นฝ่ายตั้งท้องและให้นมลูก ความเป็นแม่เป็นสถาบันที่มีความรับผิดชอบและหน้าที่หลายประการที่ซับซ้อน ในขณะที่ผู้หญิงจะมีความอำนาจในการเลือกและกำหนดแง่มุมต่างๆ ของความเป็นแม่น้อยมาก ผู้หญิงถูกปลูกฝังให้เตรียมตัวสำหรับการเป็นแม่หรือถูกคาดหวังในบทบาทนี้ (ชลิดาภรณ์ สงสัมพันธ์, 2546) ปัจจุบันสถานภาพของผู้หญิงดูเหมือนจะเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีขึ้น ได้รับการยอมรับมากขึ้น มีโอกาสที่จะแสดงศักยภาพทัดเทียมผู้ชายมากขึ้นในนามของ “ผู้หญิงเก่ง” “ผู้หญิงยุคใหม่” ทำให้เห็นว่าโลกของผู้หญิงขยายกว้างออกจากบ้านและครอบครัว แต่อีกส่วนหนึ่งกรอบทางทัศนคติและวัฒนธรรมเดิมๆ ยังไม่เปลี่ยนแปลง หลังจากเสร็จงานนอกบ้านผู้หญิงยัง

ต้องกลับมาทำงานบ้าน ยังต้องเป็นแม่เลี้ยงดูลูก ยังจะต้องทำหน้าที่เมียอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง (จิตรภรณ์ วนัสพงศ์, 2537, น. 57)

จึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์การนำเสนอภาพลักษณ์ของแม่ใน นิตยสารสำหรับแม่และเด็กโดยใช้มุมมองของสตรีนิยม เพื่อจะให้เห็นภาพลักษณ์ในเรื่องบทบาท และหน้าที่ของแม่ในการเลี้ยงดูลูกในปัจจุบัน และมุมมองของสตรีนิยมต่อภาพลักษณ์ของความ เป็นแมดังกล่าว เพราะนิตยสารประเภทนี้มีอิทธิพลต่อบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบในการ เลี้ยงและดูแลลูกของแม่หรือผู้หญิงและบุคคลทั่วไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ที่สะท้อนบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของแม่ใน ภาวะการตั้งครรภ์ตลอดจนการเลี้ยงและดูแลลูกในนิตยสารสำหรับแม่และเด็ก
2. เพื่อนำแนวคิดสตรีนิยมมาศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของแม่ที่เกี่ยวข้องกับ บทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบในภาวะการตั้งครรภ์ตลอดจนการเลี้ยงและดูแลลูกที่ได้ถูก นำเสนอในนิตยสารสำหรับแม่และเด็ก

ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์การนำเสนอภาพลักษณ์ของแม่ในนิตยสารสำหรับ แม่และเด็ก” ได้ถูกกำหนดขอบเขตในการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาเฉพาะนิตยสารสำหรับแม่และเด็ก จำนวน 1 ชื่อ ฉบับ ที่เผยแพร่และตีพิมพ์เป็นภาษาไทย คือ “รักลูก” ซึ่งออกเผยแพร่แบบรายเดือน ตั้งแต่ฉบับ เดือนมกราคม พ.ศ. 2552 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2552 รวมทั้งสิ้น 10 ฉบับ
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเฉพาะการนำเสนอภาพลักษณ์ที่สะท้อนบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของแม่ในภาวะการตั้งครรภ์ตลอดจนการเลี้ยงและดูแลลูก จากบทความที่ เผยแพร่ในคอลัมน์ของนิตยสารดังกล่าวจำนวน 5 คอลัมน์ ได้แก่

1. คลินิกสูติ-นรีเวช
2. คลินิกสุขภาพ
3. คลินิกจิตวิทยา
4. คลินิกพิเศษ

5. คลินิกคุณหมอนิกา

นียมคำศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

1. ภาพลักษณ์(Image) ในงานวิจัยนี้หมายถึง ภาพลักษณ์ที่สะท้อนบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบในภาวะการตั้งครรภ์ตลอดจนการเลี้ยงและดูแลลูกของแม่ ตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์ ระหว่างตั้งครรภ์และการเลี้ยงและดูแลลูกหลังคลอด และนอกเหนือจากภาระหน้าที่และความรับผิดชอบแล้ว ภาพลักษณ์นี้ยังรวมถึงอารมณ์ความรู้สึกของแม่ที่มีต่อลูกและต่อตนเองในฐานะที่เป็นแม่ด้วย

2. นิตยสารสำหรับแม่และเด็ก ในงานวิจัยนี้นิตยสารสำหรับแม่และเด็กคือ นิตยสารที่ให้ความรู้และการแนะนำในการเลี้ยงและดูแลลูกให้แก่แม่หรือผู้เลี้ยงดู โดยงานวิจัยครั้งนี้ได้ช้เลือก “นิตยสารรักลูก” มาเป็นประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงภาพลักษณ์ที่สะท้อนบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของแม่ในภาวะการตั้งครรภ์ตลอดจนการเลี้ยงและดูแลลูก และสามารถนำแนวคิดสตรีนิยมมาวิเคราะห์ ภาพลักษณ์ดังกล่าวที่นิตยสารสำหรับแม่และเด็กดังกล่าวนำเสนอต่อผู้หญิง

2. สามารถนำผลการศึกษาวิจัยมาเสนอแนะต่อการนำเสนอภาพลักษณ์ที่สะท้อนบทบาท หน้าที่และความรับผิดชอบของแม่ในภาวะการตั้งครรภ์ตลอดจนการเลี้ยงและดูแลลูกในปัจจุบันตามแนวคิดสตรีนิยม